

Codificatie van het burgerlijk recht in België en Nederland: parallel lives?¹

D. Heirbaut

Wie vandaag de toestand van de wetboeken in België en Nederland vergelijkt,² kan niet anders dan vaststellen dat Nederland er beter voorstaat dan België. Toegegeven, België kan bogen op een goed Wetboek van Internationaal Privaatrecht en doet het ook niet slecht voor het gerechtelijk recht, maar dat alles valt in het niets bij het ‘succesverhaal’ van het Nederlands Burgerlijk Wetboek. Het is een beetje jammer voor de Nederlanders dat het Wetboek er zo laat gekomen is. Was het wet geworden in de jaren vijftig, toen enkele toonaangevende handboeken van rechtsvergelijking verschenen, dan was de kans groot geweest dat Nederland daarin een ereplaats had gekregen.

Zoals het bovenstaande reeds aangeeft, speelt het ingenomen perspectief een belangrijke rol. Een vergelijking België-Nederland zou bv. in 1967 voor België nog niet zo slecht uitgevallen zijn. Bijna een eeuw eerder kan zelfs van een Belgische voorsprong gesproken worden. De Gentse hoogleraar Laurent gaf toen in *Rechtsgeleerd Magazijn* goede raad aan zijn Nederlandse collega's,³ terwijl het nu ondenkbaar lijkt dat een Belg de Nederlanders de les zou spellen over codificatie. Het kan verkeren, juist omdat de codificatiegeschiedenis in zekere zin een soort voetbalmatch is. Hard werk op het veld heeft geen enkel belang, zolang er niet gescoord wordt.

Nochtans is het voor een goed overzicht van de codificatiegeschiedenis net geraden om verder te kijken dan de succesvolle kantelmomenten waarop een nieuwe tekst in werking trad. Die geven immers slechts een stand van zaken weer die niet meer dan voorlopig is, al was het maar omdat enkel door een onderzoek van het gehele gebeuren, mislukkingen inbegrepen, onderliggende patronen zichtbaar worden.⁴ Die treden dan nog duidelijker naar voor, wanneer men probeert België en Nederland te vergelijken. Wie enkel naar een van beide kijkt, kan de indruk krijgen dat bepaalde evoluties onontkoombare universele wetmatigheden zijn, terwijl uit een vergelijkende studie blijkt dat ze plaats- en tijdgebonden zijn.⁵

¹ Dit artikel kwam tot stand in het kader van het onderzoeksprogramma Interuniversitaire Attractiepool P6/01 ‘Justice and Society : sociopolitical history of justice administration in Belgium (1795-2005)’, *Programma Interuniversitaire attractiepoolen - Belgische Staat - Programmatorische federale dienst Wetenschapsbeleid*.

² Dergelijk vergelijkend onderzoek gebeurt jammer genoeg te weinig. Zie voor een voorbeeld, D. HEIRBAUT, ‘Codificatie in België en Nederland: een voorbeeld van hoe het (niet) moet? Een onderzoek naar de factoren van het succes en het falen van de pogingen tot codificatie van het civielrecht in België en Nederland’, *Tijdschrift voor privaatrecht*, XLIII, 2006 (2007), 1683-1745. Voor eerder vergelijkend onderzoek, zie uiteraard E. VAN DIEVOET, *Het burgerlijk recht in België en Nederland van 1800 tot 1940. De rechtsbronnen*, Antwerpen, De Sikkel, 1943.

³ F. LAURENT, ‘Des projets de révision du Code civil en Belgique et dans les Pays-Bas’, *Rechtsgeleerd Magazijn* 1882, 191-208; 1884, 40-88, 177-202; 1885, 38-50, 303-310, 567-580.

⁴ Voor een vergelijkbaar onderzoek kan verwezen worden naar het doctoraatsproefschrift dat Frederik Dhondt voorbereidt over het belang van diplomatieke onderhandelingen voor de ontwikkeling van het internationaal recht in de achttiende eeuw.

⁵ Wie enkel de codificatie van het privaatrecht in Nederland bestudeert kan bv. de indruk krijgen dat een succesvol project een grote man nodig heeft en dat een commissie uit

1. Het gewicht van de voorgeschiedenis: de juridische rijkdom van het Noorden tegenover de armoede van het Zuiden

De codificatiegeschiedenis van België valt niet te begrijpen zonder een korte blik te werpen op de rechtsgeschiedenis van het land vóór de Franse Revolutie en de komst van de napoleontische codificaties. Op alle vlakken was het armoe troef in de achttiende eeuw. Er was slechts een universiteit die in deze periode niet meteen een baken van de rechtswetenschap was. Toonaangevende juristen kwamen zeker niet uit de Zuidelijke Nederlanden⁶ en grote wetgeving al evenmin. Het zegt in dat kader genoeg dat het Eeuwig Edict van 1611⁷ als een monument van wetgeving doorgaat, terwijl het amper enkele tientallen artikelen kent. Pogingen van de Oostenrijkse keizer Jozef II om dit te veranderen op het einde van de achttiende eeuw, haalden niet veel uit.⁸ Het resultaat was dat het recht vooral bestond uit een lappendeken van plaatselijke gewoonten, waarin lokale, pragmatisch ingestelde juristen domineerden. In die omstandigheden is het begrijpelijk dat de Franse invloed vanaf de late middeleeuwen voortdurend toenam en dat de Zuid-Nederlandse juristen daar niet echt veel graten in zagen, al was het maar omdat de Franse voorbeelden sterk praktijkgericht waren en daardoor goed aansloten bij de noden van de Belgische juristen.⁹

De Verenigde Provinciën geven daarentegen een geheel ander beeld. Een lange zeventiende eeuw kan zelfs gerust gezien worden als de periode waarin Nederland de toonaangevende natie van de rechtscreatie, of toch minstens van het rechtswetenschappelijke discours, was.¹⁰ Toegegeven, omstreeks 1800 lag veel van deze glorie in het verleden, maar het niveau bleef hoog. Een jurist als van der Linden¹¹ mag dan al in de schaduw staan van zijn illustere voorgangers, de Belgen speelden wel degelijk een klasse lager.

den boze is, terwijl de Belgische ervaring geheel anders is (HEIRBAUT, Codificatie, 1694-1699).

⁶ J. VAN DEN BROECK, *De rechtsleer in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 18de eeuw*, Brussel, 2001.

⁷ Met enige overdrijving kan men stellen dat het proefschrift van Martyn hierover het niveau van deze wet ver overstijgt (G. MARTYN, *Het eeuwig edict van 12 juli 1611. Zijn genese en zijn rol in de verschriftelijking van het privaatrecht*, Brussel, 2000).

⁸ Zie o.a. P. VAN HILLE, *De gerechtelijke hervorming van keizer Jozef II*, Tielt, 1972; R. WARLOMONT, 'Les idées modernes de Joseph II sur l'organisation judiciaire dans les Pays-Bas autrichiens', *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis*, XXVII, 1959, 269-289 en L. DHONDT, *Verlichte monarchie, Ancien Régime en revolutie: een institutionele en historische procesanalyse van politiek, instellingen en ideologie in de Habsburgse, de Nederlandse en de Vlaamse politieke ruimte (1700/1755-1790)*, Brussel, 2002, 5 vol.; P. INGELBRECHT, *Réglement de la procédure civile pour les Pays-Bas autrichiens. Uitgave en vertaling*, s.l., 2006.

⁹ Cf. P. GODDING, 'De l'«ancien droit belge» au Code civil de 1804: une rupture?', in A. Wijffels (ed.), *Le Code civil entre ius commune et droit civil européen*, Brussel, 2005, 585-610.

¹⁰ Zie daarover o.a. G. VAN DEN BERGH, *Die holländische elegante Schule: ein Beitrag zur Geschichte von Humanismus und Rechtswissenschaft in den Niederlanden 1500-1800*, Frankfurt, 2002.

¹¹ Zie over hem R. FEENSTRA, 'Linden, Joannes van der (1756-1835)', in: M. Stolleis (ed.), *Juristen. Ein biographisches Lexikon von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*, München, 1995, 380-381.

2. De revolutionaire en napoleontische periode: het lethargische België tegenover het actieve Nederland

De verschillen in de voorgeschiedenis determineerden duidelijk de houding tegenover de codificatie. In het Noorden bestond er een autonoom streven tot codificatie. In 1798 riep de Staatsregeling voor het Bataafsche Volk al op tot nieuwe wetboeken¹² en een commissie van twaalf, met Cras als belangrijkste figuur voor het burgerlijk recht, schoot nog datzelfde jaar in actie. Toegegeven, tot een goedgekeurd Burgerlijk Wetboek¹³ kwam die commissie niet, maar ze legde wel al een goede basis voor een ontwerp van Van der Linden en heeft ook het werk aan het *Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland* vergemakkelijkt.¹⁴ Omdat Nederland reeds onder koning Lodewijk Napoleon een eigen burgerlijk wetboek gekregen had, was de latere invoering van de Franse Code civil door Napoleon zelfs overbodig. Nederland had zelf de wil en de expertise om een eigen degelijk wetboek te maken.

In België is het beeld geheel verschillend. Niets wijst erop dat de Belgen, zonder de Fransen, zelf een Burgerlijk Wetboek zouden gemaakt hebben. Het is natuurlijk gevaarlijk te speculeren over wat de geschiedenis zou geweest zijn, indien de Fransen België niet geannexeerd hadden, maar het heeft er alle schijn van dat de Belgen dan gewoon bij hun oude recht gebleven waren.¹⁵ Het contrast is hier groot tussen de verwoede Nederlandse pogingen om een eigen Burgerlijk Wetboek te schrijven enerzijds, en de Belgische lethargie anderzijds. Nederland had de Fransen niet nodig, België wel.

3. Het koninkrijk der Verenigde Nederlanden: geen Nederlandse professoren tegenover Belgische praktizijns

Het koninkrijk der Verenigde Nederlanden streefde van in het begin naar eigen nationale wetboeken. Het is echter veelbetekenend dat het codificatieartikel, net zoals de gehele grondwet uit 1814 dateert en dus de vereniging met België voorafgaat. De Belgen zijn nadien slechts koele minnaars van de hercodificatiegedachte gebleken en hun houding verschilde fundamenteel van die van de Nederlanders. De Belgen hadden immers, in tegenstelling tot de Nederlanders, niet echt problemen met het Franse karakter van hun recht.¹⁶

¹² M.J.E.G. VAN GESSEL-DE ROO, 'De codificatiegedachte in Nederland in de jaren 1795-1798. De totstandkoming van het codificatieartikel in de eerste Nederlandse staatsregeling', in: C.H. Jansen, E. Poortinga en T.J. Veen (ed.), *Twaalf bijdragen tot de studie van de rechtsgeschiedenis van de negentiende eeuw*, Amsterdam, 1993, 44-78. Zie ook P.A.J. VAN DEN BERG, *The politics of European codification: a history of the unification of law in France, Prussia, the Austrian monarchy and the Netherlands*, Groningen, 2007.

¹³ T. VEEN, 'En voor berisping is hier ruime stof'. *Over codificatie van het burgerlijk recht, legistische rechtsbeschouwing en herziening van het Nederlandse privaatrecht in de 19de en 20ste eeuw*, Amsterdam, 2001, 9.

¹⁴ J. TH. DE SMIDT, *Codificatie-perikelen*, Deventer, Kluwer, 1966, 9-14; F. CERUTTI, 'Het ontwerp van Burgerlijk Wetboek van Joannes van der Linden (1807)', in: *Opstellen over recht en geschiedenis. Aangeboden aan prof. mr. B.H.D. Hermesdorf*, Deventer, 1965, 52-71; Y.M.I. GREUTER-VREEBURG, *De codificatie van het erfrecht 1798-1838*, Leiden, 1987, 5-18.

¹⁵ Cf. GODDING, 'Ancien droit', 610.

¹⁶ D. HEIRBAUT, *Hebben/hadden onze ministers van justitie een 'civiel' beleid?*, Mechelen, 2005, 17-18.

Merkwaardig genoeg heeft dit aspect minder aandacht gekregen, dan de strijd om een meer ‘leerstellig’ dan wel een praktijkgericht wetboek.¹⁷ Dat is dan vooral het gevolg geweest van een geschiedschrijving achteraf.¹⁸ De voorstander van een geleerd wetboek, Kemper, kwam immers uit het Noorden, terwijl zijn grote opponent Nicolaï uit het Zuiden kwam. Na de afscheuring van België was het dan ook begrijpelijk dat Nederland Nicolaï vergat en Kemper ophemelde¹⁹ (waarbij het dan ook geen onbelangrijke rol speelde dat Kemper in eigen kring een ijverige hagiograaf kreeg).²⁰ Dit gaat er dan wel aan voorbij, dat ook in Nederland Kemper zijn tegenstanders had.²¹ Het zegt genoeg dat Nederland, nadat het van de Belgen ‘verlost’ was, die gelegenheid niet heeft gebruikt om het ontwerp van Kemper in te voeren, maar enkel om het ontwerp van de commissie Nicolaï een beetje aan te passen.²² Het blijft daarbij wel ironisch dat Kemper kon uitgroeien tot een ‘held’, terwijl Nicolaï in de vergetelheid geraakte.²³

Het verschil tussen Kemper en Nicolaï was niet te wijten aan deze laatste. Pragmatische juristen waren er zowel in het Zuiden als in het Noorden, zoals bv. blijkt uit het werk aan ontwerpen van het handelsrecht en het procesrecht in dezelfde periode, waarover veel minder geruzied is.²⁴ Het probleem was veeleer Kemper zelf. Voorstanders van een geleerd wetboek waren er in 1815-1830 niet in het Zuiden, wel in het Noorden en dat is later zo gebleven.²⁵ De geleerddoenerij van sommige opvolgers van Meijers is in België geheel ondenkbaar. Het typeert dat ’s lands grootste jurist, Laurent, duidelijk gesteld heeft dat een codificatie geen leerboek is: “(de wetgever) *n’enseigne pas, il commande*”.²⁶ Die houding was echter ook in Nederland niet afwezig. Laurent had bijvoorbeeld zonder enig probleem van der Linden kunnen citeren, toen die stelde: “... *Men moet de Regtsgeleerdheid hier niet beschouwen uit het oogpunt eener wetenschap, maar uit dat van verordeningen, welken de*

¹⁷ Zie over dit alles A. WIJFFELS, “Balancing rationality and tradition: the French Code civil and the codification of civil law in the Netherlands, 1798-1838”, in R. Beauthier en E. Rorive (ed.), *Le Code Napoléon. Un ancêtre vénéré? Mélanges offerts à Jacques Vanderlinden*, Brussel, 2004, 285-318.

¹⁸ Cf. E. HOLTHÖFER, “Privatrecht. Niederlande”, in H. Coing (ed.), *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren Europäischen Privatrechtsgeschichte*, III/1, München, 1982, 1192.

¹⁹ Dit begon al meteen na de afscheuring van België in een rede van Tammo Sijkens in het Nederlandse parlement, waarin hij Kemper ophemelde als het voorbeeld van een grote Nederlandse jurist (deze redevoering is o.a. uitgegeven in: J.C. VOORDUIN, *Geschiedenis en beginselen der Nederlandsche wetboeken volgens de beraadslaging deswege gehouden bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, I/1, Utrecht, 1837, 366-377).

²⁰ J. DE BOSCH KEMPER (ed.), *Verhandelingen, redevoeringen en staatkundige geschriften van Jhr. Joan Melchior Kemper*, Leiden, Amsterdam, 1835-1836, 3 vol.

²¹ Daarover reeds in 1938, E.J.J. VAN DER HEIJDEN, *Het nationaal karakter van ons burgerlijk wetboek*, Nijmegen, 1938, 10.

²² VEEN, *Berisping*, 19-20.

²³ Zie voor een mooi voorbeeld daarvan, S. VAN BRAKEL, ‘De geschiedenis van de totstandkoming van het Burgerlijk Wetboek van 1820 tot 1838’, in P. Scholten en E.M. Meijers (ed.), *Gedenboek Burgerlijk Wetboek 1838-1938*, Zwolle, 1938, 307-326.

²⁴ C.H. VAN RHEE, ‘Pogingen tot codificatie van het burgerlijk procesrecht in de Lage Landen bij de Zee (1798-ca. 1819). Naar een oudvaderlandse procedure in de traditie van het *ius commune*’, *Pro Memorie* 2003, 276-287; E. HOLTHÖFER, ‘Handels- und Gesellschaftsrecht. Niederlande’, in: Coing, *Handbuch*, III/3, 3427, 3450-3452.

²⁵ HEIRBAUT, ‘Codificatie’, 1718.

²⁶ LAURENT, ‘Projets en Belgique’, 1884, 48.

eenvoudige Landman, zoo wel als de Geleerde, zich ten regelmaat moet voorstellen.”²⁷ Meer nog, ook in Nederland domineerde het pragmatisme. Geen enkel professoraal ontwerp is er wet geworden.²⁸ Enkel praktijkgerichte ontwerpen zijn succesvol gebleken. Typerend is de houding van het Hoog Nationaal Gerechtshof onder Napoleon. Op twee jaar tijd moest het een advies geven over zowel de geleerde tekst van de commissie Cras als over de meer praktische van van der Linden. De afkeuring voor de leerstelligheid van Cras staat in sterk contrast met de lof voor van der Linden.²⁹ Kortom, er is op dit vlak wel een verschil geweest tussen Nederland en België omdat er in Nederland pogingen geweest zijn om een ‘professoraal’ wetboek te maken, maar wat de resultaten betreft, heeft dat geen verschil uitgemaakt.

4. De codificatie van België en Nederland na de afscheuring van België: na-aperij v. zelfstandigheid?

Op het eerste gezicht is er een opvallende parallel tussen België en Nederland na de afscheuring van België. In beide landen kwam het tot een opstoot van nationalisme in het parlement. In Nederland kon het parlamentslid Tammo Sijpkens zijn collega’s overhalen om de samen met de Belgen opgestelde wetboeken en de hervorming van de gerechtelijke organisatie niet, zoals aanvankelijk voorzien, in werking te laten treden in 1831, maar ze eerst grondig te herzien.³⁰ In België loodste Raikem, procureur-generaal bij het hof van beroep van Luik,³¹ in de grondwet een bepaling om zo vlug mogelijk nieuwe wetboeken op te stellen.³²

De uitvoering van de goede voornemens was echter in beide landen geheel verschillend. In Nederland ging men meteen aan de slag en in 1838 was het werk reeds geklaard en traden de nieuwe wetboeken voor burgerlijk recht, handelsrecht en procesrecht in werking samen met een nieuwe gerechtelijke organisatie.³³ In België daarentegen kwam alleen van verandering van de gerechtelijke organisatie iets terecht en zelfs dat had weinig met nationale gevoelens te maken. Een nieuw land heeft nu eenmaal een eigen Hof van Cassatie nodig en er waren andere praktische zaken die een regeling dienden te krijgen. Echt wetgevend werk daarentegen bleef achterwege.³⁴ Pas in 1841 kregen twee commissies de taak om enkele dringende punten van het burgerlijk, respectievelijk het handelsrecht³⁵ te regelen. Dat de grondwet zelf reeds aangaf dat een nieuwe regeling van het faillissement dringend gewenst was,³⁶ lijkt dus niet veel effect gehad te hebben, tenzij men een reactie tien jaar later als snel beschouwt. Bovendien was dit plotse ontwaken te danken aan een aansporing

²⁷ J. VAN DER LINDEN, *Ontwerp Burgerlijk Wetboek 1807/1808*, ed. J. Th. De Smidt, Amsterdam, 1967, 15.

²⁸ Zie HEIRBAUT, ‘Codificatie’, 1716-1720.

²⁹ DE SMIDT, *Van der Linden*, 12; DE SMIDT, *Perikelen*, 11.

³⁰ E. HENSSEN, ‘Tammo Sijpkens, een Groningse parketheer’, in: G. Overdiep (ed.), *Acht Groningse juristen en hun genootschap*, Groningen, 1986, 39-59.

³¹ Zie over hem R. WARLOMONT, ‘Raikem (Jean-Joseph)’, in: *Biographie nationale*, III, Brussel, 617-622; J. CONSTANT, *Le procureur-général Jean-Joseph Raikem*, Luik, 1969.

³² Art. 139, 11° in de oorspronkelijke versie van 7 februari 1831. Het werd opgeheven door de Wijziging in de grondwet van 14 juni 1971 (B.S. 8 juli 1971).

³³ VEEN, *Berisping*, 19-20; D. HEIRBAUT, ‘The Revolution betrayed: the evolution of the judicial system in France, Belgium and the Netherlands since the French Revolution’, in: A. Uzelac en C.H. Van Rhee (ed.), *Public and private justice. Dispute resolution in modern societies*, Antwerpen, 2007, 69.

³⁴ HEIRBAUT, *Ministers*, 51-53. Zie ook HEIRBAUT, *Revolution*, 57-68.

³⁵ Twee KB’s van 24 december 1841 (B.S. 1 januari 1842).

³⁶ Art. 139, 9° in de oorspronkelijke versie van 7 februari 1831.

vanwege een parketmagistraat³⁷ en niet aan een actief optreden van de politiek. Bovendien geraakten de commissies van 1841 niet ver. Die voor het burgerlijk recht produceerde enkel een nieuwe hypotheekwet³⁸ en haar collega voor het handelsrecht een nieuw faillissementsrecht,³⁹ allebei in 1851. Beide hervormingen waren het echte minimum minimorum, omdat deze twee de slechtst geregelde materies van hun beider wetboeken waren. Net daarom hervormde ook Frankrijk zijn wetgeving op dit punt in dezelfde periode.⁴⁰

De Belgische bekommernis was dus geenszins een eigen nationaal wetboek, wel een goed functioneren van de bestaande Franse wetboeken. België mocht dan al in 1830 onafhankelijk geworden zijn, ‘juridisch België’ was een Franse kolonie.⁴¹ Determinerend daarvoor waren de eeuwenlange beïnvloeding door Frankrijk, de algemene impact van de Franse cultuur op de toenmalige Belgische elites en vooral het pragmatische karakter van de Belgische jurist. Was de eerste generatie na 1804 niet echt gewonnen voor de napoleontische wetboeken omdat ze nu eenmaal beter vertrouwd was met het bestaande recht, voor een volgende generatie die toevallig samen met de Belgische onafhankelijkheid doorbrak, lag het net anders, omdat zij met het Franse recht opgegroeid was en zij zich daardoor dit recht eigen gemaakt had. Het Franse recht was nationaal recht, niet van oorsprong, maar wel door aanvaarding en zolang dit Franse recht werkte, zag de Belgische jurist geen enkele reden om het te veranderen. Mooi meegenomen voor de Belgische juristen was, dat zij aanvankelijk door bij het Franse recht te blijven free rider konden spelen. Zij konden zich immers voor een goedkope prijs Belgische piraatedities van de grote Franse juridische werken aanschaffen.⁴²

Een belangrijke voorwaarde bij dit alles was wel dat de machine van het Franse recht niet begon te haperen door nieuwe ontwikkelingen. Zo kende België in de negentiende eeuw en dan vooral in de tweede helft daarvan een stormachtige industriële ontwikkeling. Het oude wetboek van koophandel was daaraan niet aangepast en werd geheel herzien. Dat gebeurde enkel onder druk van de omstandigheden en het pragmatisme bleef overheersen. Een globale hervorming in een keer kwam er niet, wel een herziening in stapjes met als gevolg een verlies van interne coherentie. Zodra de industriële revolutie gekalmeerd was, verloor België al vlug weer zijn belangstelling voor het handelsrecht. Enkel naar aanleiding van crisissen schoot het land daarna nog wakker.⁴³

³⁷ J. DE FERNELMONT, ‘Réquisitoire prononcé à l’audience de la rentrée de la cour d’appel de Bruxelles’, *B.S.*, 18 oktober 1838.

³⁸ Loi du 16 décembre 1851 sur la révision du régime hypothécaire (*B.S.* 22 december 1851).

³⁹ Loi du 18 avril 1851 qui révisé la législation sur les faillites, banqueroutes et sursis (*B.S.* 24 april 1851).

⁴⁰ A. PADOA SCHIOPPA, ‘Frankreich. I. Handelsrecht’, in: Coing, *Handbuch*, III/3, 3171-3172; E. HOLTHÖFER, ‘Privatrecht. Frankreich’, in: H. Coing, *Handbuch*, III/1, 1003.

⁴¹ D. HEIRBAUT, ‘L’émancipation tardive d’une pupille de la nation française. L’histoire du droit belge aux 19ème et 20ème siècles’, in: A. Wijffels (ed.), *Le Code civil entre ius commune et droit civil européen*, Brussel, 2005, 611-642.

⁴² Zie over deze piraatedities, E. VAN DIEVOET, *Het burgerlijk recht in België en Nederland van 1800 tot 1940. De rechtsbronnen*, Antwerpen, 1943, 89-90; F. VERBEKE, *Belgian law: an annotated bibliographic guide to reference materials, 1803-1993*, Brussel, 1994, 115-135; H. DOPP, *La contre-façon des livres français en Belgique, 1830-1852*, Leuven, 1932.

⁴³ HEIRBAUT, *Ministers*, 34-47; D. HEIRBAUT, ‘Enkele hoofdlijnen uit de geschiedenis van het Wetboek van Koophandel in België’, in: G. MARTYN en D. HEIRBAUT (ed.), *Tweehonderd jaar wetboek van koophandel* (ter perse).

Tammo Sijkens lijkt gelijk gehad te hebben toen hij kort na de Belgische revolutie voor Nederland de nadruk legde op “vrijheid en zelfstandigheid” en België omschreef als “onvrij, naäpend, zonder eigen zelfstandigheid”.⁴⁴ Dat oordeel gaat er echter aan voorbij dat de Nederlandse wetboeken van 1838, ondanks alles, ook mooi in het Franse spoor liepen en dat ze allemaal in zekere zin Wetboeken Napoleon ingerigt voor het koninkrijk Holland waren.⁴⁵

5. De kracht van het toeval: Laurent v. Meijers

Een fundamenteel verschil is echter dat reeds bij hun geboorte de Nederlandse wetboeken van 1838 onder vuur kwamen te liggen en dat in Nederland het streven naar een herziening van de wetboeken veel groter was dan in België.⁴⁶ Ook dat hoeft niet overdreven te worden, ook in België zijn er diverse initiatieven geweest en de vlam van de vernieuwing heeft soms ook in Nederland op een laag pitje gebrand. In 1938 vierden de Nederlandse juristen het eeuwfeest van hun wetboeken⁴⁷ en ze gaven daarbij blijk van een behoudsgezinde geest. De voorzitter van de Nederlandse advocatenvereniging bijvoorbeeld was zeer lovend over het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering omdat het van alle wetboeken de minste wijzigingen ondergaan had.⁴⁸ Meijers daarentegen stond alleen met zijn pleidooi voor een hervorming van het burgerlijk wetboek.⁴⁹ Enkele jaren later kreeg hij desondanks de opdracht een nieuw wetboek te schrijven met het bekende resultaat als gevolg.

Eén man kan dus wel degelijk de codificatiegeschiedenis veranderen en dat had reeds eerder de Belgische Meijers, François Laurent, kunnen aantonen. Net zoals bij Meijers kreeg hij de opdracht om een nieuw burgerlijk recht te schrijven, niet omdat de juridische wereld daar nood aan had, maar omdat hij er zelf om gevraagd had.⁵⁰ Laurents ontwerp is echter geen wet geworden, dat van Meijers uiteindelijk wel. Nochtans had Laurent een betere uitgangspositie dan Meijers. Hij is er immers wel degelijk in geslaagd zijn ontwerp nog tijdens zijn leven af te werken en dat in amper zes jaar.⁵¹ Voor een deel was dit mogelijk

⁴⁴ Zie noot 19.

⁴⁵ Cf. HOLTHÖFER, ‘Privatrecht. Nederlande’, 1261.

⁴⁶ Zie daarvoor E. FLORIJN, *Ontstaan en ontwikkeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek*, Maastricht, 1994, 9-90; R. KLOMP, *Opkomst en ondergang van het handelsrecht. Over de aard en de positie van het handelsrecht - in het bijzonder in de verhouding tot het burgerlijk recht - in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw*, Nijmegen, 1999, 31-143; C.H. VAN RHEE, ‘Het interim-rapport in historisch perspectief’, in: P. Ingelse (ed.), *Commentaren op fundamentele herbezinning*, Nijmegen, 2004, 99-137; A.W. JONGBLOED, ‘The Netherlands 1838-2005’, in: C.H. Van Rhee (ed.), *European traditions in civil procedure*, Antwerpen, 2005, 70-95.

⁴⁷ P. SCHOLTEN en E.M. MEIJERS (ed.), *Gedenkboek Burgerlijk Wetboek 1838-1938*, Zwolle, 1938; *Herdenking honderdjarige burgerlijke wetgeving 1838-1938. Redevoeringen uitgesproken ter gelegenheid van de herdenking van de honderdjarige burgerlijke wetgeving*, Zwolle, 1938.

⁴⁸ G.J. LYCKLAMA A. NYEHOLT, ‘Rede’, in: *Herdenking*, 28.

⁴⁹ E.M. MEIJERS, ‘Rede’, in: *Herdenking* 23.

⁵⁰ Cf. F. LAURENT, ‘Lettre au ministre’, in: F. LAURENT, *Avant-projet de révision du Code civil*, Brussel, 1882, I, xii. Voor Meijers, zie T. VEEN, ‘‘Heb dank, Hooggeachte Professor, heb veel dank uit naam van de Nederlandse juristen’: over leven en werk van Eduard Maurits Meijers’, *Ars Aequi* 1991, 1074-1075; HEIRBAUT, ‘Codificatie’, 1695 en voor de ruimere discussie over deze opdracht noot 47 aldaar.

⁵¹ F. LAURENT, *Avant-projet de révision du Code civil*, Brussel, 1882-1885, 6 vol.

doordat hij reeds een monumentaal overzicht van het privaatrecht geschreven had.⁵² Een andere reden was dat Laurent zijn ontwerp schreef zonder veel rekening te houden met anderen.⁵³ Het resultaat daarvan was een eigenzinnige tekst die op veel vlakken zijn tijd vooruit was. In de toelichtingen bij zijn ontwerp toont Laurent dat rechtsgeschiedenis, rechtsvergelijking, sociale wetenschappen en statistiek voor hem geen geheimen zijn. Het ontwerp is ook inhoudelijk vooruitstrevend met zijn sociale bekommernis en een familierecht dat soms pas honderd jaar later realiteit zou worden. Dit alleen al volstond om de slaagkansen van zijn ontwerp de grond in te boren. Dat Laurent een radicale liberaal was en van zijn ontwerp ook een instrument maakte van zijn antikerkelijke opvattingen, gaf het definitief de doodsteek.⁵⁴ Zijn tekst was klaar in 1885, maar een jaar eerder hadden de katholieken de meerderheid in het parlement veroverd en daar zou enkel een einde aan komen door de Eerste Wereldoorlog. Het spookbeeld van Laurent was echter nog zo sterk, dat de regering een commissie aanstelde om een nieuw wetboek te schrijven.⁵⁵ Die zorgde wel voor enkele goede teksten, maar uiteindelijk is daar niets van gekomen en stierf de commissie een stille dood.⁵⁶ Nadien zijn er nog wel diverse oproepen geweest voor een herziening van het Burgerlijk Wetboek,⁵⁷ de laatste zelfs in 2009,⁵⁸ maar veel gevolg hebben die niet gehad. De Belgische jurist lijkt te berusten in het voortbestaan van zijn burgerlijk wetboek.

Het verhaal van Laurent had nochtans anders kunnen aflopen, zoals blijkt uit de vergelijking met Meijers. Ook die leefde in een land dat tevreden leek over de bestaande wetboeken, maar uiteindelijk heeft hij het tij kunnen keren. Al speelde daarbij alweer het toeval en een andere jurist, nl. Snijders, ook een grote rol.⁵⁹ Zonder die laatste was het (vandaag al niet meer zo) Nieuw Burgerlijk Wetboek misschien een juridische Sagrada Familia geworden. Wat er reeds staat, is veelbelovend, maar het blijft wachten op het eindresultaat. Dat het Nederlandse Burgerlijk Wetboek niet meer in de steigers staat, heeft vele verklaringen, o.a. het feit dat relatief veel overleg gepleegd is.⁶⁰ Daarvan is natuurlijk de

⁵² F. LAURENT, *Principes de droit civil*, Brussel, 1869-1878, 33 vol.

⁵³ Hij was zich nochtans wel degelijk bewust van het belang van overleg voor het welslagen van een project (cf. LAURENT, 'Projets en Belgique', 1882, 192).

⁵⁴ HEIRBAUT, *Ministers*, 22-24.

⁵⁵ KB van 15 november 1884 (B.S. 25 november 1884). Ironisch genoeg was de voorzitter van die commissie een partijgenoot van Laurent, zijn schoonbroer Tesch.

⁵⁶ F. STEVENS, 'Où est donc passée la Commission de révision? La révision du Code civil en Belgique à la fin du XIXe et le début du XXe siècle', in: G. Macours en R. Martinage (ed.), *Les démarches de codification du Moyen-Âge à nos jours*, Brussel, Academie, 2006, 213-221.

⁵⁷ D. HEIRBAUT, 'Napoleons trouwste onderdanen, of waarom de Code civil na tweehonderd jaar nog steeds overeind blijft in België', in: D. Heirbaut en G. Martyn (ed.), *Napoleons nalatenschap. Tweehonderd jaar Burgerlijk Wetboek in België/ Un héritage napoléonien. Bicentenaire du Code civil en Belgique*, Mechelen, 2005, 77-95.

⁵⁸ C. VAN CAUTER c.s., *Voorstel van resolutie teneinde delen van het Burgerlijk Wetboek te hercodificeren*, Parl. Doc., Kamer, 2008-2009, 1732/001.

⁵⁹ Snijders zelf minimaliseert zijn rol, cf. W. SNIJDERS, 'Enkele notities over de rol van Drion, van Ewijk, Franken, Beekhuis en hemzelf bij het werk aan het nieuwe Burgerlijk Wetboek', in: VEEN, *Berisping*, 99.

⁶⁰ Met als typevoorbeeld het werk door Schadee aan boek 8 van het Nederlandse BW (cf. J. BEEKHUIS, 'Herinneringen aan mijn werk voor het nieuwe BW', in: E. LUIJTEN (ed.), *Goed en trouw. Opstellen aangeboden aan W.C.L. van der Grinten ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Nijmegen*, Zwolle, 1984, 338-339). In

vraagpuntenprocedure het meest bekend, maar het belang hiervan is nogal overroepen.⁶¹ Overleg met heel wat andere groepen dan het parlement is misschien wel belangrijker geweest voor het welslagen van de gehele onderneming.

Het zou overigens verkeerd zijn overleg als iets ‘Nederlands’ te beschouwen. In sommige gevallen was dat overleg ook in Nederland afwezig, met alle gevolgen van dien. De aanvankelijke weigering om de notarissen bij het opstellen van boek vier (erfrecht) echt te betrekken, heeft ervoor gezorgd dat dit pas tien jaar na de andere delen van het wetboek kon verschijnen.⁶² Een Belgisch equivalent, waarbij het minder goed afliep, was het ontwerp van een nieuw procesrecht door Albéric Allard,⁶³ dat overigens sneuvelde in hetzelfde jaar als dat waarin Laurent zijn opdracht kreeg⁶⁴ (en dat had misschien een waarschuwing voor die laatste kunnen zijn). De kwaliteiten van het ontwerp zelf stonden en staan buiten kijf.⁶⁵ Het probleem lag alweer in gebrekkig overleg. Allard, of beter gezegd de commissie waarvan hij de verslaggever en dominerende figuur was, was erin geslaagd een ontwerp te produceren dat inderdaad zou zorgen voor een efficiëntere en snellere procedure. Dat kon echter enkel door de pleitbezorgers af te schaffen. Geschiedschrijvers hebben hen later met alle zonden van Israël beladen omdat zij tegen het ontwerp Allard gelobbyd hebben,⁶⁶ zodat het er nooit gekomen is. Enig begrip voor hun standpunt is nochtans op zijn plaats. Het ontwerp Allard is geschreven voor de rechters, de advocaten komen er minder goed vanaf en de pleitbezorgers

het overleg met de praktijk was eigenlijk alles al aan bod gekomen, zodat het parlement meteen zijn goedkeuring aan de tekst kon geven.

⁶¹ Heirbaut, ‘Codificatie’, 1705-1706.

⁶² Zie hierover W.M. KLEIJN, ‘Een korte blik op het totstandkomen van Boek 4 BW’, in *Yin-Yang; Bundel opstellen op 12 mei 2000 aangeboden aan prof. mr. M.J.A. Van Mourik ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar*, Deventer, 2000, 135-138; E. LUIJTEN, *Erfrecht: algemene inleiding en erfrecht bij versterf*, Deventer, 2006, 1-7; M. VAN MOURIK, ‘De meeslepende avonturen van de langstlevende echtgenoot (V en slot)’, *WPNR* 2003, 8-12 en de vorige artikelen in deze ‘serie’ (voor de referenties daarnaar, zie *Ibid.*, 8 noot 1); F.R. SALOMONS, ‘Het nieuwe erfrecht’, *Ars Aequi* 2000, 42-48; E. FLORIJN, ‘De ‘uitwendige geschiedenis’ van het nieuwe Boek 4 BW sinds 1994’, *WPNR* 2003, 2-7; FLORIJN, *Ontstaan*, 265-275, 297-359; E.C. COPPENS en B. DUINKERKEN, ‘Het recht is voor het volk... Interview met Martin-Jan van Mourik’, *Pro Memorie* 2004, 174-177.

⁶³ A. ALLARD, *Révision du Code de procédure civile. Rapport fait au nom de la commission et exposant les motifs du projet*, Brussel, 1869.

⁶⁴ *Annales Parlementaires*, Chambre, 1878-1879, 17-19 juni 1879, 1278-1279, 1289-1290, 1293-1296.

⁶⁵ Zie daarvoor C.H. VAN RHEE, ‘The influence of the French Code de procédure civile (1806) in 19th century Europe’, in: L. Cadiet and G. Canivet (ed.), *1806-1976-2006. De la commémoration d’un code à l’autre: 200 ans de procédure civile en France*, Parijs, 2006, 154-163; C.H. VAN RHEE, ‘De rol van de burgerlijke rechter in de negentiende eeuw: ‘case-management’ avant la lettre in Genève, Nederland en België’, *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis* 2007, 196-197; C.H. VAN RHEE, ‘Case-management in het burgerlijk proces: een historische inleiding’, in: C.H. Van Rhee, D. Heirbaut and M. Storme (ed.), *French code*, 264-266.

⁶⁶ *Révision du code de procédure civile. Du maintien des avoués. Réponse au rapport fait au nom de la commission par M. Albéric Allard*, Luik, 1874; *Révision du code de procédure civile. Du maintien des avoués. Rapport délibéré et adopté, à l’unanimité, en assemblée générale des avoués du ressort de la cour d’appel de Liège*, Luik, 1874; *Révision du code de procédure civile. Du maintien des avoués. Rapport délibéré et adopté, à l’unanimité, en assemblée générale des avoués près de la cour d’appel de Liège*, Luik, 1879.

zijn helemaal de pineut. Dat Allard en de andere commissieleden rechters waren, zal daaraan zeker niet vreemd geweest zijn, want was het niet de pleitbezorger die de boodschapper was van allerlei vertragingen? Dat Allard bovendien de broodwinning van de pleitbezorger wou afnemen zonder ook maar enige compensatie, zorgde ervoor dat de parlementaire discussie over zijn ontwerp voor de pleitbezorgers een strijd op leven en dood was. Door de inzet zo hoog te maken heeft Allard hen als het ware gedwongen zijn ontwerp te doen stranden.⁶⁷

Dat het anders kan, heeft Van Reepinghen later bewezen door te slagen daar waar Allard faalde. Diens mislukking zorgde ervoor dat het lange tijd op dit front stil bleef. Het Studiecentrum voor de herziening van de staat boog zich in de jaren dertig wel over de procedure,⁶⁸ maar de Tweede Wereldoorlog verhinderde dat daar veel van kwam. Het werk van het Studiecentrum legde echter wel de basis voor het succesvolle werk van Van Reepinghen en Krings aan het in 1967 goedgekeurde Gerechtelijk Wetboek.⁶⁹ Opvallend daarbij was het pragmatisme van de opstellers. Overleg in alle hoffelijkheid met de pleitbezorgers en een goede compensatieregeling zorgden ervoor dat zij deze keer niet tegen het ontwerp lobbyden.⁷⁰ Ook met heel wat andere belangengroepen werd ruimschoots overlegd en Van Reepinghen en Krings deden, waar nodig, de nodige toegevingen om hun tekst te redden. Zo offerden zij de eenheidsrechtbank op om te vermijden dat vakbondsprotest de goedkeuring van hun tekst in de weg zou staan.⁷¹

6. De recente evolutie: Belgische balkanisering tegenover Nederlandse unificatie

Het Gerechtelijk Wetboek van 1967 dat zowel de procedure als de gerechtelijke organisatie hervormde, is tot op heden de laatste grote codificatie in België. Daarna viel de activiteit weer stil. In de jaren negentig daarentegen kwam de trein weer op gang. In 1999 keurde het parlement het Wetboek van vennootschappen goed en in 2004 het Wetboek van internationaal privaatrecht. Deze wetboeken kaderen in een nieuwe tendens, de verkokering van het privaatrecht,⁷² waarbij elke rechtstak zijn eigen speeltuin krijgt. De onmacht van de Belgische politiek om grote projecten te realiseren speelt hierbij een rol, net zoals de toenemende specialisering van de professoren. De opkomst van de minicodes⁷³ heeft vooral het Wetboek van Koophandel getroffen. De nieuwe wetboeken, maar ook andere grote wetten hebben het reeds sterk uitgehold en het ziet er niet naar uit dat daaraan in de toekomst een

⁶⁷ Zie voor dit alles: D. HEIRBAUT, *Efficiency: the Holy Grail of Belgian justice? Civil procedure in Belgium (1806-2008)* (ter perse).

⁶⁸ STUDIECENTRUM VOOR DE HERVORMING VAN DE STAAT, *Hervorming van de rechtspleging*, Den Haag, 1938.

⁶⁹ P. WIGNY, 'Inleiding', in *Inleiding tot het Gerechtelijk Wetboek. Studiedagen ingericht door het A.D.Br. bij de Université Libre de Bruxelles*, Brussel, s.d., 2-5; P. WIGNY, 'Charles Van Reepinghen et le Centre d'études pour la réforme de l'Etat', *Journal des tribunaux* 1966, 281.

⁷⁰ C. VAN REEPINGHEN, *Rapport sur la réforme judiciaire*, Brussel, 1964, I, 270-271.

⁷¹ C. CAMBIER, 'Principes de l'organisation judiciaire', *Annales de droit* 1968, 262-276; E. KRINGS, 'Les travaux du commissaire royal à l'occasion de la réforme judiciaire', in: *Mélanges offerts à Silvio Marcus Helmons*, Brussel, 2003, 169; J. VERWOERD, 'Gerechtelijke reorganisatie in veranderd perspectief: België, de bondsrepubliek Duitsland en Nederland', *Tegenspraak* 1982, 331-332.

⁷² W. VAN GERVEN, 'De verkokering in het privaatrecht', *Tijdschrift voor privaatrecht* 1992, 1021-1023.

⁷³ Voor de term, zie F. OST, 'La codification: idéal et métamorphoses', *Journal des tribunaux* 2004, 228.

einde zal komen.⁷⁴ Er is immers nog een Wetboek zeerecht in voorbereiding⁷⁵ dat de grootste brok van wat overblijft, het huidige Boek 2, geheel uit het Wetboek van Koophandel zal verwijderen. De kans is groot dat dit uiteindelijk zal verdwijnen, niet doordat het afgeschaft, maar doordat het leeggeroofd is. Misschien dreigt een dergelijk scenario ook voor het Burgerlijk Wetboek. Ook dat is, zij het in veel mindere mate, getroffen door de komst van de Wetboeken van Vennootschappen en Internationaal privaatrecht.

Een vergelijking met Nederland leert, alweer, dat het anders kan. Het Burgerlijk Wetboek bevat daar ook het handelsrecht. Het contrast met België kan eigenlijk niet groter zijn. Nederland verenigt het civiel recht, België laat het uit elkaar vallen. Een verklaring ligt mede in het verleden. Nederland heeft al in 1838 de afzonderlijke rechtbanken van koophandel afgeschaft,⁷⁶ terwijl ze in België nog steeds bestaan.⁷⁷ Het afzonderlijke handelsrecht heeft mede daardoor zijn eigen voorvechters. Ook deze keer is enige relativering op zijn plaats. De algemene tendens is in Nederland wel de unificatie, maar in het Internationaal privaatrecht is er daarvan (voorlopig)⁷⁸ weinig sprake, terwijl dat nu net in België een succesverhaal is.⁷⁹

7. Nederlandse branie tegenover Belgische bescheidenheid

De rechtshistoricus die terugblijkt op meer dan twee eeuwen codificatiegeschiedenis van België en Nederland kan niet anders dan vaststellen dat gedurende lange tijd België het nog niet zo slecht deed, maar dat eigenlijk vooral na de Tweede Wereldoorlog een kloof gegroeid is. Die is er aanvankelijk vooral gekomen door de droom van een man, maar ondertussen heeft die vele Nederlandse juristen bezielde. Het is immers opvallend dat het codificatie-ideaal in België opgegeven is,⁸⁰ terwijl het in Nederland vele aanhangers heeft. Zo was het Nederland dat in 1994 de idee van een Europese codificatie ter discussie bracht.⁸¹ Wat goed was voor Nederland, kon misschien ook wel goed zijn voor Europa. De codificatiekoorts heeft in elk geval binnen Nederland aanstekelijk gewerkt. Eens het Burgerlijk Wetboek klaar was (het is eigenlijk nog altijd onafgewerkt,⁸² maar dat detail vergeten Nederlanders liever), kwamen het procesrecht en de gerechtelijke organisatie in het vizier.⁸³ Die laatste is grotendeels hervormd,⁸⁴ voor het procesrecht blijft het nog even

⁷⁴ Zie *infra*.

⁷⁵ Zie daarover www.zeerecht.be

⁷⁶ KLOMP, *Opkomst*, 24-28.

⁷⁷ G. MARTYN, 'De rechtbanken van koophandel in België', *Pro memorie*, 2008, 203-217.

⁷⁸ De bedoeling is wel dat al de huidige en toekomstige IPR-wetten voor deelterreinen zullen samengebracht worden in een gepland boek 9 van het B.W. (<http://www.justitie.nl/-onderwerpen/wetgeving/overwetgeving/privaatrecht>).

⁷⁹ Zoals ook in Nederland erkend wordt (U. D'OLIVEIRA, 'Is een codificatie van het Nederlandse IPR nog zinvol? Oftewel, geloven we nog in Boek 10 BW?', *NTBR* 2005, 428).

⁸⁰ De codificatiebepaling uit 1831 werd opgeheven door de Wijziging in de grondwet van 14 juni 1971 (B.S. 8 juli 1971).

⁸¹ A.S. HARTKAMP, E.H. HONDIUS e.a. (ed.), *Towards a European Civil code*, Nijmegen, 1994 (ondertussen is er al een derde editie uit 2004).

⁸² In boek 7A staan immers nog enkele stukken van het oude wetboek.

⁸³ E. TEN BERG-KOOLEN, 'Wat doen we met het wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering', *NJB* 1988, 690-694. Cf. J. BRUINSMA en N. HULS, 'Interview met mr. W. Snijders, regeringscommissaris nieuw B.W.', *NJB* 1986, 40; W. SNIJDERS, 'Privaatrechtelijke

wachten. De eerste stappen voor een globale omwenteling zijn ook daar reeds gezet met de publicaties *Een nieuwe balans* en *Uitgebalanceerd*.⁸⁵ Centraal staat de nood een fundamentele herbezinning te doen en al is vandaag daar nog niet iedereen van overtuigd,⁸⁶ zelfs tegenstanders kunnen alleen maar onder de indruk zijn van de Nederlandse bereidheid om te durven denken.

Voor de zoveelste keer kan het contrast met België niet groter zijn. Zeker na de Tweede Wereldoorlog steken politici graag de kop in het zand als opgeroepen wordt om een nieuw wetboek te maken. Het argument daarbij is dat een actief beleid toch niet nodig is, daar de europeanisering de klus van privaatrechtsvernieuwing wel zal klaren.⁸⁷ Gek genoeg is precies diezelfde europeanisering in Nederland dan weer net het argument om zo actief mogelijk op te treden. Een recent eigen wetboek van hoge kwaliteit kan immers een model zijn voor de rest van Europa.⁸⁸ België wil de europeanisering ondergaan, Nederland wil ze sturen. Niet alleen in de Europese Unie, maar ook daarbuiten geldt, dat voor de Nederlander een nieuw wetboek, het Burgerlijk Wetboek nu, misschien een Wetboek van Rechtsvordering morgen, een exportproduct is dat moet aantonen '*waarin ook een klein volk groot kan zijn*'.⁸⁹ Een dergelijke ambitie is België vreemd. Recht moet de praktijk dienen, geen nationalistische gevoelens.

De Belgische achterstand tegenover Nederland hoeft echter niet blijvend te zijn. Zo werkt op dit moment een team onder leiding van Koen Byttebier en Régine Feltkamp aan een Wetboek van economisch recht.⁹⁰ Het werk gaat zo snel vooruit, dat de tekst misschien reeds binnen enkele jaren wet zal zijn. De contouren ervan die zich nu reeds aftekenen geven aan dat het nieuwe wetboek een einde wil maken aan de wildgroei van economische regels die nu bestaat. Een probleem is echter dat het wetboek bepaalde materies niet zal kunnen behandelen. Het initiatief ervoor gaat immers uit van het ministerie van economische zaken,⁹¹ zodat materies die tot het departement van justitie behoren uit het nieuwe wetboek dienen te blijven. Het zou voor de hand liggen dat justitie zich bij dit project zou aansluiten, zodat ook

problemen', in W. SNIJDERS, *Wetgevende geschriften. Selectie uit de geschriften van mr. W. Snijders*, Deventer, 1995, 99.

⁸⁴ HEIRBAUT, *Revolution*, 70-71.

⁸⁵ W. ASSER, H. GROEN en J. VRANKEN, *Een nieuwe balans. Interimrapport fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht*, Den Haag, 2003; W. ASSER, H. GROEN en J. VRANKEN, *Uitgebalanceerd. Eindrapport fundamentele herbezinning Nederlands burgerlijk procesrecht*, Den Haag, Boom, 2006.

⁸⁶ Zie diverse bijdragen in M. HENDRIKSE en A. JONGBLOED (ed.), *De toekomst van het Nederlands burgerlijk procesrecht*, Deventer, Kluwer, 2004.

⁸⁷ P. WIGNY, 'Voorwoord', *Tijdschrift voor privaatrecht* (1966), 513-515 (burgerlijk wetboek); (G. VRANCKX), *De burger en zijn ministerie van justitie*, Brussel, 1 (wetboek van koophandel). Cf. RAAD VAN STATE, *Advies*, Parl. Doc., Senaat, 2001-2002, 2-1225/1, Bijlage (wetboek van internationaal privaatrecht).

⁸⁸ HEIRBAUT, 'Codificatie', 1732.

⁸⁹ J. LOKIN, 'Waarin ook een klein volk groot kan zijn', in J. LOKIN, *Tekst en uitleg. Opstellen over de codificatie en interpretatie naar aanleiding van de invoering van het nieuwe Burgerlijk Wetboek*, Chimaera Groningen 1994, 111-142.

⁹⁰ K. BYTTEBIER en R. FELTKAMP, *Algemene schets van de stand van zaken van de harmonisatie en codificatiewerkzaamheden in het economisch recht*, Brussel, FOD Economie, 2008.

⁹¹ Dat nu eigenlijk Federale Overheidsdienst Economie heet. De bedoeling was de naam en de departementen te veranderen, maar alleen voor de naam is dat gelukt. De vlag is veranderd, de lading is gelijk gebleven.

de wetgeving op bv. het faillissement, maar vooral het Wetboek van Koophandel in de nieuwe codificatie kunnen geïntegreerd worden. Het nieuwe wetboek betekent immers sowieso dat het Wetboek van Koophandel ten dode opgeschreven is. En waarom niet verder denken? Waarom niet denken aan een wetboek dat alles verenigt? Hier geldt echter ‘The better is the enemy of the good’. Meer nog, de indruk lijkt te bestaan dat de beste manier om ervoor te zorgen dat van het nieuwe wetboek niets terechtkomt, misschien wel kan zijn het departement justitie erbij te betrekken. Het is een droef slot voor een codificatiegeschiedenis van België, dat de indruk mogelijk is dat de grootste hinderpaal voor grote codificaties vandaag net die instelling is wier hoofdbekommernis ze zouden moeten zijn.⁹²

⁹² Onbegrijpelijk is dat niet. Zo is er bij het Belgische departement justitie wel een dienst voor het strafrechtelijk, maar niet voor het civielrechtelijk beleid. Als die laatste er ooit zou komen, dan kan het nieuwe diensthoofd alvast beginnen met de lectuur van het proefschrift dat Bram Van Dael voorbereidt over het civielrechtelijk beleid van de Belgische ministers van justitie.